

Корнякова Т. В.,
доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

CRIMINOLOGY DESCRIPTION OF WOMAN CRIMINALITY

У статті визначаються особливості жіночої злочинності крізь призму кількісних та якісних показників. Детально проаналізовано структуру та причини злочинів, що вчиняються жінками. Визначені основні заходи запобігання злочинності жінок.

Ключові слова: жіноча злочинність, безробіття, насильство, ресоціалізація, сімейно-побутові конфлікти.

В статті характеризуються особливості женской преступности через призму количественных и качественных показателей. Детально проаналізовано структуру и причины преступлений, которые совершаются женщинами. Определены основные меры предупреждения преступности женщин.

Ключевые слова: женская преступность, безработица, насилие, ресоциализация, семейно-бытовые конфликты.

In article features of female crime through a prism of quantitative and quality indicators are characterized. It is in details analyzed structure and reasons of crimes which are committed by women. The main measures of prevention of crime of women are defined.

Key words: female crime, unemployment, violence, resocialization, family and household conflicts.

Вступ. В останні роки в Україні існує тенденція зростання загальної кількості кримінальних злочинів, серед яких значне місце посідає той факт, що вагомий відсоток цих злочинів вчинюються жінками. Злочинність жінок відрізняється від злочинності чоловіків своїми масштабами, характером злочинів і їх наслідками, засобами та знаряддями здійснення, тією сферою, у якій вони мають місце, роллю, яку виконують при цьому жінки, вибором жертви злочинного посягання, впливом на їх правопорушення сімейно-побутових і супутніх ним обставин.

За даними Єдиного реєстру досудових розслідувань та статистичної інформації за 8 місяців 2015 року було виявлено 77 757 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти 81 797 (-4,9) за аналогічний період 2014 року, з них близько десяти відсотків становили жінки.

Відповідно до статистичних даних жінки традиційно відрізняються значно нижчою кримінальною активністю, порівняно з чоловіками. Питома вага жінок, які вчиняють злочини, у загальній структурі злочинності невисока, і протягом останніх років цей показник не перевищує рівень 10–12%.

Проблематика жіночої злочинності розкривалась у роботах Ю.М. Антоняна, В.А. Бадири, А.А. Габіані, В.В. Голіни, Я.І. Гілінського, Н.В. Дибовської, І.М. Діньшина, А.І. Долгової, А.К. Звірбуль, Н.Ф. Кузнецової, В.О. Меркулової, В.А. Серебрякової, І.К. Туркевич, Д.А. Шестакова та інших учених.

Постановка завдання. Метою статті є кримінологічний аналіз злочинності жінок через призму соціальних, економічних, політичних, ідеологічних та інших проблем.

Результати дослідження. За останні роки зросла кількість крадіжок, вчинених жінками. Кожна п'ята виявлена злочинниця – крадійка. Крадіжки всіх видів частіше вчиняються жінками у містах. Серед них значна частка тих, хто неодноразово притягувався за це до відповідальності. Для жінок характерні крадіжки, вчинені «шляхом входження у довіру», особливо на залізничному транспорті та з квартир. Серед злочинниць приблизно 5% становлять особи, засуджені за вбивства і замаху на вбивства, ще близько 6% – за заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, понад 3% – за пограбування та розбійні напади. Частка жінок серед убивць у різні роки коливається від 10 до 12%, не виявляючи помітної тенденції до зростання; тих, які завдали тяжкої шкоди здоров'ю – від 5 до 7%; тих, які вчинили пограбування та розбійні напади – від 16 до 18%. Останніми роками дещо збільшилася кількість жінок, засуджених за співучасть у звалтуванні.

До рахунку негативних тенденцій жіночої злочинності відносяться: за все більшою кількістю показників вона стає відповідно чоловічою злочинністю; посилюються тяжкі злочини у загальній структурі жіночої злочинності, відбувається зростання професіоналізму та організованої жіночої злочинності (мають місце факти, коли організованими злочинними угрупованнями керують жінки); зросло кількість вбивств дітей старшого віку (вбивство дочки на тлі ревності до співмешканця; вбивство дітей коханця, щоби усунути перешкоду з питання залишення теми родини; вбивство своїх дітей, які виявилися зайвими для створення нової родини та ін.).

Кожна четверта жінка, що відбуває покарання у в'язницях, винна у насильницькому зло-

чині, їх вчинюють жінки на ґрунті тривалих сімейно-побутових конфліктів, а рідше – за мотивами ревнощів та користі. Жертвами найчастіше стають чоловіки, співмешканці, діти, найближчі родичі. Близько третини злочинниць вчиняють кримінально-карані діяння у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння.

За останні роки жінки освоїли нові злочинні «спеціальності». Це – здирництво; злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків; злочини проти волі, честі та гідності особи; економічні, професійні злочини та інші.

Типовим для жінок стає злочин – сексуальне рабство, незаконна експлуатація дітей. До часу здійснення злочинів більше половини жінок були заміжніми. У тих, яких не було позбавлено волі, сім'я, як правило, збереглася. Набагато гірше склалися сімейні обставини у тих, жінок, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі.

Серед рецидивісток все частіше зустрічаються особи, які «опустилися», спилися, втратили соціально-корисні зв'язки та позбавилися життєвих перспектив. Процес соціально-етичної деградації у жінок-рецидивісток відбувається набагато інтенсивніше, ніж у неодноразово засуджених чоловіків. На такі особливості рецидивісток звертали увагу кримінологи ще в 20-х роках ХХ ст., оскільки розпад сім'ї для жінок набагато трагічніший, ніж для чоловіків, які швидше і частіше розлучаються із засудженими дружинами. Психофізичні властивості жінок обумовлюють більш швидку їхню алкоголізацію та наркотизацію. Громадська думка традиційно більше нетерпима до засуджених жінок, ніж до засуджених чоловіків, що сприяє відторгненню їх від звичного побуту та трудового колективу, доброзичливого людського ставлення.

Суспільна думка є стереотипною по відношенню до жінок. Остання розглядається як порок. Витоки цих поглядів ідуть із первісних часів та Середньовіччя. Так, Ч. Ломброзо у своїй книзі «Жінка-злочинниця та повія» визначав природжених повій і злочинниць, не відрізняючи їх. До їх типових якостей він відносив жорстокість, чоловічі риси характеру, відсутність материнського інстинкту, помсту, безпричинну ненависть до оточуючих, жадібність та скупість, тяжіння до прикрас та одяжі, відсутність стиду. При характеристиці жіночої злочинності він відносно жіночої половини суспільства говорив: «Випадкові злочинниці виявляють, завдяки життєвим умовам, ту частку морального божевілля, яка властива кожній жінці, та яка знаходиться у ній при звичайних умовах у скритому стані».

Слід підкреслити, що за суспільною думкою соціальна роль жінки більше сприймається оточуючим середовищем, як позитивна. Жінка значно менше, ніж чоловік, падає морально. Проте слід зазначити, що у разі такого падіння процес відбувається скоріше, ніж у чоловіків. Причинами цього є: особлива криміногенність ситуацій, формуючих жіночу кримінальну мотивацію, специфіка соціальної ролі жінки у суспільстві, особливість жіночої психології.

У звичайних умовах жінка, як правило, не скоює злочини. У ситуаціях середньої ступені тяжкості жінка також не схиляється до вчинення злочину. Лише драматичний розвиток подій у більшості випадків штовхає жінку до злочину. Те, що у відношенні до жінок вважається поведінкою, відхиленою від норми (вжиття алкоголю, куріння, сімейна зрада, невиконання батьківських обов'язків, кар'єризм, жорстокість), у відношенні до чоловіків стало звичаєм.

Процес реабілітації у звільнених із місць позбавлення волі жінок, як правило, буває більш складним, ніж у чоловіків, оскільки у них різкіше розриваються соціально корисні зв'язки. У цілому, злочинницям (порівняно зі злочинцями) менш властиві асоціальні установки, у них немає стійких злочинних переконань, незважаючи на порушення соціально-психологічної адаптації.

Причини злочинності жінок пов'язані з такими явищами: значно активнішою їх участю в суспільному виробництві; деяким послабленням головних соціальних інститутів, насамперед, інституту сім'ї; збільшеною напруженістю у суспільстві, конфліктам та ворожнечею проміж людьми, що більш боляче сприймається жінками; зростанням наркоманії, алкоголізму, проституції, бродяжництва і жебрацтва серед жінок. Жінки стали більше, ніж раніше, працювати у суспільному виробництві та активізували свою участь у суспільному житті.

На виробництві жінки вчиняють розкрадання не тільки через доступність до цінностей, а й тому, що іншим шляхом вони цих цінностей придбати не можуть через брак коштів або високі ціни. Близько половини важких і некваліфікованих робіт у промисловості та будівництві на сьогодні лягає на жіночі плечі, що, у свою чергу, деморалізує жінок. Кримінологічна значущість таких обставин полягає у тому, що більшість жінок не витримують таких навантажень. Становище жінок на селі, де особливо значна частина ручної праці, ще складніше.

Сучасний стиль життя, який змушує жінку брати на себе чоловічі обов'язки та виконувати не притаманні їй функції, призводить їх до чоловічих стимуляторів та сприйняття чоловічої культури. Це дозволяє їм самостверджуватись, забезпечувати матеріальне благополуччя, проте при цьому їм притаманне постійне відчуття невдоволеності. Одним із типових якостей жінки-злочинниці є відчуття того, що оточення відноситься до неї з неприязню. Це, у свою чергу, формує байдужість до суспільної думки, жінка перестає сприймати норми суспільної моралі.

На сьогодні в Україні безробіття має жіноче обличчя. За останні десять років у пошуках роботи за кордон виїхало кілька мільйонів жінок. Вони розчарувалися у можливості самореалізуватися у своїй країні та шукають кращої долі за її межами, ризикуючи власним життям. Як правило, вимушеними емігрантками стають дівчата або жінки продуктивного віку з вищою і спеціальною освітою. Складний соціальний стан, відсутність перспектив професійного зростання призводять до заниженої самооцінки жінок.

Часто жінки стають жертвами домашнього насильства, більше половини жінок піддаються зну-

щанням у сім'ї. За останні роки кількість убивств, вчинених на ґрунті домашнього насильства, зростає більше, ніж удвічі. Значного поширення набула торгівля людьми.

Запобігання злочинності – це складний комплекс заходів запобіжного характеру, спрямованих проти злочинності з метою утримання її на мінімальному рівні шляхом усунення або нейтралізації причин, що її породжують, та умов, що їй сприяють.

Загально-соціальне попередження здійснюється через усю сукупність великомасштабних заходів, що забезпечують прогресивний розвиток суспільства, відносин людей у економічній, політичній, духовній, сімейно-побутовій та інших сферах. Ці заходи переслідують набагато більш широкі цілі, ніж боротьба зі злочинністю, та остання далеко не завжди відокремлюється при розробці та реалізації цих заходів. Проте вони сприяють обмеженню кола криміногенних явищ і процесів, можливості виникнення кримінальних ситуацій та переходу членів суспільства на злочинний шлях. Інакше кажучи, прогресивний розвиток економіки, політичної ситуації, духовного та культурного рівня, законності та правопорядку і є реалізація антикриміногенного потенціалу суспільства. Саме такий характер запобіжних заходів зумовлює їх важливість і для розв'язання проблем злочинності у цілому та жіночої зокрема. Не можливо сподіватися на зниження рівня злочинності, якщо, передусім, не буде вирішено питання житлового благоустрою населення, матеріального забезпечення, зниження соціальної напруженості у суспільстві. Саме ці обставини, які призводять до злочинності у цілому та до вчинення окремих злочинів, особливо болісно позначаються на жінках, які більш емоційно, ніж чоловіки, реагують на них. Не можливо забувати і про соціальну незахищеність жінок, їх нерівноправне, незважаючи на всі декларації, становище у суспільстві.

Об'єктами спеціально-кримінологічного попередження жіночої злочинності є процеси і явища, що зумовлюють і сприяють вчиненню злочинів, а також особистість самих жінок, поведінка яких дозволяє прогнозувати їх схильність до вчинення ними злочинів, і тих, хто вже скоїв злочин.

Основними принципами профілактичної роботи з жінками повинні бути гуманність та милосердя, розуміння причин, які штовхнули їх на злочин або аморальні вчинки.

Позитивні результати профілактичної роботи з жінками можуть оздоровити суспільну моральність у цілому, зміцнити соціально схвальні відносини у багатьох сферах життя і, насамперед, у сім'ї, а також сприятимуть зменшенню злочинності серед підлітків.

Здійснення повсякденної виховної роботи має бути поєднаним із постійним контролем за поведінкою (силами працівників правоохоронних органів, громадських і церковних організацій, педагогів, лікарів та інше). Контроль повинен включати застосування заборонених або обмежувальних заходів із метою блокування небажаних контактів, попередження безцільного проведення часу (зокрема, шляхом об-

меження перебування у вечірній час у громадських місцях, введення додаткових відпусток, поліпшення умов праці, істотне скорочення числа жінок, зайнятих на важких і шкідливих роботах).

У попередженні жіночої злочинності та впливу на неї, особливо у вихованні моральності, крім правоохоронних органів, повинні брати участь релігійні установи. Допомога церкви не тільки через матеріальну підтримку конкретним жінкам у формальній участі у запланованих загально-соціальних або спеціально профілактичних заходах. Їх призначенням має стати виховання високої духовності жінок, їх моральне удосконалення, належне ставлення до найвищих людських цінностей, належне виконання обов'язків перед сім'єю та суспільством. Через проповідь – відторгнення насильства, любов і взаємодопомога, скромність та слухняність, церква має примирити мирян та цим сприяти зниженню соціальної напруги у цілому та жінок зокрема. Релігійні організації також мають можливість здійснювати і індивідуальну профілактику відносно деяких жінок. Зокрема, надавати допомогу безпритульним жінкам та жебрачкам, притулок і роботу у монастирях.

У ранній профілактиці сексуальної деморалізації дівчат помітну роль можуть відігравати медичні працівники, які не тільки завчасно виявляють та лікують гінекологічні та венеричні захворювання, але і встановлюють контингент дівчат, які вже почали вчиняти аморальні дії.

Висновки. Слід зазначити, що при організації попередження жіночої злочинності, навіть при визначенні конкретних заходів індивідуального запобігання, завжди слід пам'ятати, що тільки комплексне врахування факторів, що визначають тільки притаманний жінці спосіб життя, їх особистісну особливість психофізичних властивостей, фізіологічних процесів дозволить вибрати найефективніші форми запобігання, спрямовані на усунення злочинної орієнтації у поведінці жінок.

Профілактика пияцтва, алкоголізму, наркотизму, проституції, жебракування та безпритульності є складним завданням, яке необхідно вирішувати у нашому суспільстві. Відсутність національної ідеології, активно впроваджений закордонними політехнологами культ бездуховності та легкого збагачення, трагічна невдоволеність та відсутність мети життя стоять на підґрунті соціальної деградації. Для усунення цього необхідні значні капіталовкладення, політична воля державних діячів, єднання здорових сил суспільства.

Можна зробити висновок, що головну роль у запобіганні жіночій злочинності відіграють політичні, соціально-економічні, ідеологічні, культурно-виховні, правові та інші заходи, які є підґрунтям для оптимального вирішення проблем громадських, виробничих і сімейно-побутових інтересів жінки і сім'ї.

Перспективами подальших наукових розробок у даному напрямку виступають питання вдосконалення практики застосування звільнення від покарання та організації належної підтримки звільненим жінкам із метою уникнення рецидиву.